

УДК 351:323

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-2.3>**І. О. Родинський**аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України**ГЕНЕЗА ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ
У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ НАУЦІ:
ВІД АНТИЧНИХ ЧАСІВ ДО СЕРЕДИНИ ХХ СТ.**

У статті автор проводить аналіз генези досліджень інституту політичної еліти у вітчизняній і зарубіжній науці – починаючи зі стародавніх часів і до середини ХХ ст. У статті проведено аналіз філософських поглядів на формування, становлення та роль еліт у працях таких філософів: Платона, Томи Аквінського, Нікколо Макіавеллі, Джона Лока, Жан-Жака Руссо, Карла Маркса, Фрідріха Ніцше, Гаєтано Моски та інших.

Акцентовано на тому, що в кожному суспільстві виокремлюються меншість і більшість, причому перша частина суспільства відіграє в соціумі значно більшу роль порівняно з масами. Зауважено, що еліта, на відміну від олігархії та аристократії, для яких теж характерна наявність обраних, зобов'язана визнанню громадськості.

Запропоновано під політичною елітою розуміти певний соціальний прошарок, який об'єднує відносно замкнені групи, що посідають високі позиції в ієрархії статусу і влади, доступ до яких обмежений механізмом досить жорсткого відбору, що здатні створювати зразки суспільних потреб і поведінки, здійснюють прогностичну діяльність у суспільстві; під політичною елітою ми пропонуємо розглядати відносно невелику структурно-інтегровану привілейовану групу (сукупність груп), яка становить меншість суспільства, має особливі соціально-психологічні якості, цінності, бачення, установки та посідає високе становище, що дає їй змогу, володіючи необхідним владним ресурсним потенціалом, бути суб'єктом підготовки та прийняття або впливу на прийняття/неприйняття стратегічних рішень й диктувати в підсумку правила організації життя в суспільстві.

Учені намагалися поєднати теорію еліт із теорією демократії, які певним чином суперечать одне одному: демократія не усуває елітарності й характеризується не відсутністю еліти, а лише новим механізмом рекрутування еліти – конкуренції та рівнем контролю за нею з боку мас. Збереження демократії залежить від еліти, яка виконує роль стабілізуючого чинника, оскільки протистоїть анархічним тенденціям, що притаманні масам. Ця теорія сьогодні є найбільш поширеною на Заході.

Ключові слова: політична еліта, елітологія, рекрутування еліти, меритократія, Античні часи, епоха Середньовіччя, держава, державне управління.

Постановка проблеми. Проблема генези політичної та адміністративної еліти в умовах українського сьогодення на початку ХХІ ст. є чи не однією з найактуальніших для побудови модерної Української держави в умовах процесу її євроатлантичної інтеграції.

Нині «еліту» представники різних наукових фахів і практик, експертних середовищ розглядають під різними кутами зору, у різних науково-світоглядних площинах. Така значна увага до феномена еліти пояснюється тим, що у значній кіль-

кості представників соціуму (попри їхній відмінний політичний і соціальний статус) є розуміння того, що від дій і позицій української еліти залежить доля нації» [9]. Як присутнє й переконання, що неспроможність еліти є ключовою проблемою всіх недоліків у сьогоднішній Україні. Тому не дивно, що в останнє десятиріччя майже третина респондентів серед домінуючих чинників, які роз'єднують громадян різних регіонів, називали політичну еліту – про що заявляв під час опитування кожен третій респондент [23].

Безпосередній аналіз наукових джерел, у яких віддзеркалилися рефлексії

сучасників щодо еліти свідчить, що в соціумі загалом набули поширення і так чи інакше постійно акцентуються (упродовж десятиріч) дві полярні думки – Україна, як держава, не має еліти («не має взагалі», «брак еліти», «не має справжньої еліти», «не має інтелектуальної еліти», «не має політичної еліти», «не має еліти для еліти») та Україна має еліту – у край непривабливій іпостасі: «наша так звана еліта», «деградована еліта», «псевдоеліта», «ксеноеліта», ті, хто «розмовляє мовою грошей, а не інтелекту» тощо [19].

У свідомості громадян країни – співвітчизників еліта віддзеркалюється як ті громадяни, які мають «правильно» обиратись, «правильно» поводитись і діяти, маючи «правильні» бажання і думки щодо самих себе і суспільства, діяти винятково в інтересах народу [19].

Аналіз суспільно-політичного та наукового дискурсу щодо еліти й елітизму свідчить про пильну увагу суспільства та науковців до феномена «еліти», що впродовж майже 30 років функціонує в умовах незалежності Української держави, і її діяльність не здобула позитивних оцінок, а іноді її діяльність сприймається як загроза суспільству, загроза існуванню самої державності України. Тому українській науці державного управління гостро бракує емпіричних досліджень щодо інституційного становлення еліти, водночас є багато тематичних лакун і виникає потреба в детальному дослідженні її генези.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього часу досліджувалися різні аспекти політичної еліти насамперед науковцями Національної академії державного управління при Президенті України та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Кураса НАН України, які сьогодні виступають провідними науковими установами з цього питання [19].

Слід зазначити, що окреслилася певна тенденція «спеціалізації» дослідження різних аспектів феномена еліти. Зокрема, теоретичними питаннями займалися Л. Кочубей, В. Кремень, Ю. Сурмін, В. Танчер та інші. Багато робіт уже присвячено особливостями функціонування політичної та адміністративної еліт у трансфор-

маційний період українського суспільства. У цьому аспекті вагомими є дослідження Р. Войтович, П. Ворони, М. Головатого, В. Гошовської, М. Михальченка, Л. Пашко, А. Пахарєва, Ф. Рудича, Л. Харченко. Серед вітчизняних авторів досліджень еліти та каналів її рекрутування слід виокремити таких учених: О. Куценко, Н. Селютіну. Безпосередньо управлінським аспектам елітних відносин присвячено роботи О. Валєвського, Г. Дмитренка, М. Пірен, О. Крюкова, В. Ребкала. Кадровою політикою державної служби займаються такі науковці, як Н. Гончарук, О. Оболенський, С. Серьогін. Проблему культури політичної еліти піднімали у своїх дослідженнях Т. Василєвська, В. Козаков, В. Корнієнко, М. Логунова та інші.

Більше уваги з кінця ХХ століття науковці почали приділяти проблемам державотворення в елітоутворюючому контексті. Хотілося б виділити монографії Л. Войтович [2], М. Дорошка [3], В. Кривошеї [7], О. Однороженка [15], М. Фролова [21].

Мета статті. Попри активізацію дослідницьких зусиль у напрямку елітології протягом останніх двадцяти років, багато проблем елітотворчого процесу в Україні все ще малодосліджені, не вистачає серйозних праць насамперед із теоретичного складника елітології. Серед іншого цьому не сприяє й те, що сьогодні не перекладено українською мовою жодного наукового дослідження класика-елітиста. Натомість маємо лише невеликі фрагменти праць у профільних хрестоматіях, тому елітознавчі дослідження є досить актуальними, особливо у руслі генези дослідження еліти, взаємодії політичної та адміністративної еліт.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з доби античності проблематикою формування політичної еліти цікавився весь філософський науковий світ, адже аристократична (а згодом і просто народна) еліта була основою формування державної влади. Філософія в античні часи стала основою всіх прикладних наук і базою для досліджень. Тому в добу Античності елітарну концепцію найчіткіше сформулював філософ Платон. У діалозі «Держава» філософ конструє ідеальний державний лад, у якому суспільство

складається з трьох взаємодоповнюючих соціальних страт: 1) правителі-філософи; 2) стражі-воїни; 3) виробники-землероби та ремісники. Ці стани відповідають трьом частинам душі: розуму, волі та почуттям, а також і трьом основним добродетностям: мудрості, хоробрості та поміркованості. Головною умовою четвертої добродетності – справедливості (притаманна для всіх) – є те, щоб кожна група займалася своєю справою й не втручалася в чужі [17].

На чолі держави, на думку Платона, необхідно поставити філософів, які уособлюють ідеальних управлінців, оскільки морально досконаліші та володіють політичним мистецтвом управляти країною.

Вважаючи ідеальною державою «правління кращих» (аристократію), Платон ніби намагається дати тодішній правлячій верстві інструкції, як їй не тільки зберегти свої позиції, але й легітимізувати владу. Тут слід зазначити, що поняття «аристократія» в період Платона можна розглядати як синонім до поняття «еліта», яке згодом, у період Середньовіччя, зазнало змін і тепер стало розглядатися як спадковий характер передачі влади. Якщо під поняттям «кращі» розуміти найбільш здібних, обдарованих і дієвих представників суспільства, то Платона варто вважати «батьком» управлінського принципу *меритократії*. Відповідно до цього нині досить актуального в системі державного управління принципу керівні пости в державі та органах місцевого самоврядування повинні займати найздібніші люди, незалежно від їхнього соціального чи економічного походження. На переконання вчених, нині принцип *меритократії* використовується переважно у двох значеннях [6].

Перше значення дефініції допускає створення початкових умов для об'єктивно обдарованих і працелюбних людей для того, щоб вони змогли отримати шанс зайняти високе відповідне їхнім здібностям суспільне становище, але в умовах вільної конкуренції.

Друге значення відповідає системі, протилежній аристократії і демократії, в якій керівники призначаються з числа спеціально опікуваних талантів. Тому йде

у протиріччя з елітарним баченням Платона.

Для Платона ефективність правлячого класу значною мірою визначається якістю його рекрутування і ротацією, тому він розробляє власну її систему формування: здібних дітей, майбутніх управлінців, слід відбирати ще в дитинстві і відповідно виховувати. Запропонований філософом підхід до рекрутування правлячої верстви дав підстави деяким науковцям вважати його попередником теорії циркуляції еліт [17]. На думку вченого П. Карабуценка, Платоном було закладено основи так званої філософії вибраності, яка згодом стала базою елітології [4].

У добу Середньовіччя, де вихідним моментом будь-якого мислення була християнська релігія, яка проголошувала рівність усіх людей перед Богом, ідеї елітаризму не мали значного підґрунтя для дослідження філософами того часу. Попри це, певні елітариські ідеї знаходимо в «отців церкви». Зокрема, систематизатор християнської політичної концепції – Тома Аквінський у праці «Про правління владик/царів» виклав власне бачення ієрархічного суспільства, згідно з яким підніматися вище свого стану – гріх, оскільки цей поділ установлений Богом [1]. Філософ, проводячи аналогію між людиною та владою, зазначав, що як людське тіло залежить від душі, так само світська влада повинна підкорятися духовній, визнавати волю Бога. Оскільки представниками Бога на Землі виступають служителі церкви на чолі з Папою, то саме вони становлять найвищу страту суспільства.

В епоху Відродження відбувається відхід від теологічної інтерпретації ролі та місця в управлінні державою правлячої верстви. Найяскравішим представником суспільно-політичної думки цієї доби був Нікколо Макіавеллі, який одним із перших заявив про необхідність розмежування та збалансування влади правителя, знаті та народу. Він, на відміну від своїх попередників, відмовився від ідеалізації політичних механізмів, вирішивши досліджувати механізми реальної політики [10].

У центрі уваги його найвідомішої праці «Державець» особа політичного діяча, а також питання правлячої верстви, які він

намагався поставити на науковий рівень. Ним була запропонована типологія еліт, в основі якої лежав тип поведінки правлячої верстви. Еліти, які в управлінні рішучі, спираються на силу, Н. Макіавеллі називає «левами», яким протистоять «лисиці» – гнучкі політики, схильні до компромісів, інтриг. Значною мірою від природи еліти залежить розвиток самого суспільства, її політичної системи [10].

На відміну від Античної доби, коли співвідношення моралі та політики практично ототожнювалися, Н. Макіавеллі етичні питання підпорядковує політиці, дотримуючись принципів «мета виправдовує засоби» та «переможців не судять» [10]. Однак виправдати аморальні дії мислитель готовий лише в тому разі, коли це стосується утримання влади. Водночас він був упевнений, що коли у вищій страті процвітає аморальність і корупція, то таке суспільство не має перспектив розвитку.

Отже, попри те, що в епоху Відродження домінує антропоцентризм і, відповідно, посилюються індивідуалістичні мотиви у творчості мислителів, Н. Макіавеллі не тільки створив образ політичного лідера, але й сформулював концепцію сильної ініціативної меншості, яка здійснює управління суспільством [10].

У Новий час такі відомі філософи, як Д. Лок, Ж.-Ж. Руссо, висунули ідею природної рівності всіх людей у «природному стані», спотвореної згодом, на їхню думку, розвитком цивілізації та несправедливими соціальними інститутами. Як бачимо, вони виступали з ідеєю соціального егалітаризму, відкидаючи претензії правлячих кіл на особливий статус. Мислителі Просвітництва, а також представники класичної німецької філософії, боролися проти панування феодальної меншості в державі, за скасування їхніх привілеїв [8; 20].

Тим часом у XIX ст. зароджуються класичні політичні ідеології, представники яких по-різному розглядали участь населення в управлінні державою. Так, ідеологи консерватизму хоча й допускали певні видозміни, але були, як зазначає політолог Ф. Рудич, за пріоритет наступності перед новаціями [18, с. 404]. Натомість прихильники лібералізму, окрім іншого, виступали за допущення представників

«третього стану» – буржуазії – до управління країною. З критикою як феодальної, так і буржуазної формацій виступали ідеологи соціалізму, пропонуючи натомість новий лад, для якого характерний вищий рівень соціальної справедливості та рівності.

Великий вплив на розвиток політичної думки мали погляди класиків марксизму К. Маркса та Ф. Енгельса, які вважали, що вирішальну роль у суспільному розвитку людства відіграють маси, а не еліта. Ба більше, вони виступали з ідеєю побудови безелітного суспільства. Досягнути цього, на їхню думку, вдасться в результаті пролетарської революції, встановлення правлячим (робітничим) класом диктатури пролетаріату та проведення згодом ним реформ. У підсумку люди житимуть у комуністичному суспільстві, в якому, як і в первіснообщинному, не буде поділу на класи [5].

На відміну від марксистів, Ф. Ніцше різко піддав критиці революційні сили, які виступали проти панування еліти [14, с. 257–263]. Відкидаючи соціальну революцію, він підтримує ідею духовної революції, заявляючи про необхідність «переоцінки цінностей» [2, с. 74]. Філософ категорично проти концепцій, які обґрунтовують як ідею початкової рівності, так і необхідність встановлення рівності людей і їхніх прав. Він виокремлює в суспільстві три касти, беручи за основу такого поділу не соціально-політичні, а виключно моральні категорії. До вищої касти (еліти) він відносить сильних духом людей, які «панують не тому, що хочуть, але тому, що вони існують»; до другої – виконавців сильних духом (стражі права, опікуни порядку, воїни, королі, судді), тих, що беруть «на себе все грубе в пануванні»; до третьої – відносить посередників, для яких не характерний ні сильний дух, ні сильні м'язи [14, с. 685–686].

Як бачимо, політичним ідеалом для Ф. Ніцше виступає недемократична кастова держава, в якій влада зосереджується в руках аристократії. Його філософія стала теоретичною базою для багатьох крайньоправих політичних сил у світі, зокрема для нацистської Німеччини [14].

Кінець XIX ст. – початок XX ст., серед іншого, характеризується поширенням як марксистського вчення, так і демократичної ідеології, зумовленої переходом від традиційного до індустріального, від станового до класового суспільств та рівністю всіх перед законом.

Своєрідний «виклик» призвів до «відповіді» – з'явилися перші серйозні спроби систематизації та узагальнення розрізних ідей елітарності.

Одним із перших теоретиків елітизму, який розробив концепцію політичного (правлячого) класу, був італійський учений Г. Моска. Вихідний пункт цієї концепції – неминучий поділ будь-якого суспільства на дві нерівні за соціальним становищем і роллю групи: меншість, яка править, і політично залежну більшість (масу), якою управляють [13, с. 187]. Г. Моска, на відміну від частини попередніх філософів, доводив, що більшість не може управляти суспільством. Панування меншості є невідворотним, оскільки це панування організованої меншості над неорганізованою більшістю. Навіть у тих випадках, коли влада формально повністю зосереджена в руках монарха, реально владу здійснює «правлячий клас», «політичний клас», використовуючи їх як синоніми та віддаючи пріоритет поняттю «еліта». При цьому слід зазначити, якщо спочатку вчений віддавав перевагу терміну «політичний клас», то згодом став частіше вживати «правлячий клас», куди, окрім верхівки суспільства в політичній сфері, він відносив верхівку в економічній, військовій, інтелектуальній і т.д. На думку вченого,правлячий клас не є монолітним, на що вказують два рівні в його структурі: ключові позиції у владі посідають лідери, а більша група осіб, так званий другий ешелон, займається поточними питаннями управління.

Г. Моска, досліджуючи шляхи рекрутування еліт, наголошував, що в будь-якому суспільстві еліта прагне монополізувати своє становище, передати своїм нащадкам. Проте цьому заважає поява нових джерел багатства, знань, ідейних течій, релігій, які породжують періодичні конфлікти вищого класу з окремими частинами нижчого [13, с. 196]. У цій ситуації

найоптимальнішим шляхом рекрутування вчений вважав кооптацію, тобто поєднання демократичної та аристократичної тенденцій розвитку правлячого класу, оскільки з одного боку, еліта не повністю закрита для залучення до складу нових людей, що не призводить до політичного застою, а з іншого – забезпечує спадкоємність еліти – головну гарантію стабільності політичної системи.

Учений стверджував, що «відкритість» еліти є основою здоров'я суспільства тільки за умови переваги стабілізаційної консервативної тенденції, збереження доступного оновлення еліти завдяки кращим вихідцям із мас.

Отже, головною заслугою Г. Моски було те, що він першим виділив еліту як об'єкт спеціального наукового дослідження, проаналізував її структуру, а також закони її циркуляції.

Приблизно тоді незалежно від Г. Моски теорію еліт розробляє його співвітчизник В. Парето [16]. Він вводить у науковий обіг термін «еліта» як синонім термінів «правлячий клас», «аристократія», «пануючий клас», «вищий прошарок». Його теорія має більш чіткий та цілісний характер і ґрунтується на остаточному визнанні соціальної стратифікації – вершину соціальної піраміди становить нечисельна еліта, яка поділяється на 2 частини: правлячу (безпосередньо або опосередковано бере участь у політичному управлінні) і неправлячу (творчу), а більша частина становить нижчу страту. Панування меншості над більшістю пояснював тим, що індивіди у фізичному, інтелектуальному, моральному планах відрізняються одне від одного, а отже, абсолютно природним фактом видається і соціальна нерівність.

Для підтримки дієздатності еліти обов'язково повинна бути її «відкритість» для оновлення: частина еліти переміщується в нижчу страту, а найбільш здатна частина мас поповнює еліту. Завдяки цьому еліта перебуває в стані поступової і безперервної трансформації. Процес оновлення вищої страти у В. Парето набув оформленого закону «циркуляції еліт».

Говорячи про еліти, В. Парето, відштовхуючись від поглядів Н. Макіавеллі, поділяє її на два типи: якщо вона використовує

переконання та компроміси, є типом «лисиці», а якщо їй притаманний авторитарний стиль, насильство – це тип «левів» [16].

У галузі економічної діяльності «лисицям» і «левам» відповідають типи «спекулянтів» – домінують люди з нижчих прошарків суспільства і «рантьє» – з вищих. «Спекулянти» і «рантьє», маючи спільні інтереси, виконують різні функції: перші схильні до економічних комбінацій і ризиків, орієнтовані на швидкий прибуток та переважно забезпечують прогрес суспільства; другі – отримують дохід від довгострокових інвестицій, забезпечують стабільність у країні та усувають небезпеки від ризикованих дій «спекулянтів». «Леві» створюють коаліції з «рантьє», тоді як «лиси» – зі «спекулянтами».

Для концепції соціальної рівноваги, на думку В. Парето, поряд із чергуванням економічних і політичних циклів важливим є цикл духовного виробництва (інтелектуальна, релігійна, художня сфери), де теж відбувається ритмічна зміна періодів віри і скептицизму, яким відповідають «лисиці» та «леви». Оскільки кожен тип еліт володіє лише обмеженими перевагами, то збереження соціальної рівноваги вимагає постійної зміни еліт [16].

Отже, завдяки В. Парето термін «еліта» ввійшов до категоріального апарату політичної науки та вказав умови ефективного їх функціонування.

Третім представником, якого відносять до творців класичної теорії політичних еліт, є німецько-італійський учений Р. Міхельс. Він сформулював «залізний закон олігархічних тенденцій», згідно з ним суспільство не може функціонувати без потужних організацій, керівництво яких не має змоги здійснювати управління всіма членами безпосередньо. Це не тільки неможливо суто технічно, але й недоцільно, тому що більшість членів організації є некомпетентними, індіферентними, байдужими до повсякденної політичної діяльності [11; 12, с. 56–57].

Незважаючи на те, організація це чи суспільство загалом, управління в них неминуче перебуває під контролем лише невеликої частини людей – олігархічної, елітарної групи, яка, нав'язуючи

власні «правила гри» суспільству, концентрує владу у своїх руках. Поклавши в основу свого дослідження політичні партії, Р. Міхельс доходить висновку, що на практиці це проявляється у зростальній різниці між інтересами й ідейною позицією керівників і членів партії, з перевагою інтересів та ідейних позицій керівників і перетворення їх у «партійну еліту». Усе це веде до того, що будь-яка організація з моменту її створення буде рухатися в бік олігархії [12, с. 58]. Розвиток олігархізації та формування еліти пов'язані не з особистими недоліками тих, кого взяли на керівні посади, а швидше через характер самих організацій, оскільки вони вимагають професійного керівництва, тобто керівної меншості. Отже, учений доходить висновку, що причини елітарності слід шукати в організаційній структурі суспільства.

На думку Р. Міхельса, все це в кінцевому підсумку призводить до певного парадоксу в діяльності організацій: з одного боку, вони діють так, як конче необхідно для досягнення демократії, а з іншого – створюють прообраз олігархії [11].

Отже, представники італійської політичної соціології Г. Моска, В. Парето та Р. Міхельс [11; 13; 16] стали творцями класичних теорій еліт, які викликали бурхливий розвиток елітарних концепцій у ХХ ст. Вони до Другої світової війни переважно розроблялися в Європі, а після війни – у США та згодом і в Європі, де сформувалося кілька напрямів елітарних теорій, які з різних позицій намагалися дослідити феномен еліти.

Класики елітизму започаткували течію «макіавеллістів», представники якої, відштовхуючись від ідей Н. Макіавеллі, заявляли, що в будь-якому суспільстві є правляча верства, що є згуртованою групою та володіє особливими властивостями для управління в країні, не акцентуючи при цьому особливої уваги на моральних засадах еліти. Хоча науковці і відносять В. Парето до макіавеллістської течії, однак він швидше був засновником ціннісних теорій еліти. Її прихильники в еліті бачили найбільш цінний елемент соціуму, який, володіючи кращими здібностями та показниками до процесу політичного

управління, очолив його в результаті природного відбору кращих його представників для спільного блага суспільства [16]. Представники структурно-функціональної теорії дотримуються думки, що еліти (прихильники плюралізму еліт) посідають чільне місце в суспільній ієрархії через важливість функцій управління, зазначаючи при цьому, що головним суб'єктом політики виступають не еліти, а групи інтересів. Натомість ліволіберальна (неомарксистська) теорія еліти відкидає тезу про множинність еліт, вказуючи, що головну роль у процесі рекрутування відіграють не видатні особисті властивості, а володіння керівними посадами. Це забезпечує еліті можливість передавати у спадок свій «статус» насамперед через елітарне виховання та освіту.

На базі ціннісних теорій у 60-х роках ХХ ст. набула поширення демократична теорія еліти («демократичного елітизму»). Цю концепцію започаткував М. Вебер, яку згодом розвинули Г. Лассуел, Р. Мілс, Р. Дал, Т. Дай, Л. Зіглер, С. Ліпсет, Й. Шумпетер, П. Бахрах та інші [22]. Вони намагалися поєднати теорію еліт із теорією демократії, які певним чином суперечать одне одному. На їхню думку, демократія не усуває елітарності й характеризується не відсутністю еліти, а лише новим механізмом рекрутування еліти – конкуренції та рівнем контролю за нею з боку мас. Ба більше, збереження демократії залежить від еліти, яка виконує роль стабілізуючого чинника, оскільки протистоїть анархічним тенденціям, що притаманні масам. Ця теорія сьогодні є найбільш поширеною на Заході і потребує окремого детального дослідження її генези [22].

Висновки і пропозиції. Попри постійність теоретичних суперечок навколо поняття «еліта», науковці єдині в тому, що в будь-якому суспільстві можна виділити меншість і більшість, причому перша частина суспільства відіграє в соціумі значно більшу роль порівняно з масами. При цьому слід пам'ятати, що еліта, на відміну від олігархії та аристократії, для яких теж характерна наявність обраних, зобов'язана визнанню громадськості.

Під елітою варто розуміти порівняно невеликий соціальний прошарок, який

об'єднує відносно замкнені групи, що посідають високі позиції в ієрархії статусу і влади, доступ до яких обмежений механізмом досить жорсткого відбору, що здатні створювати зразки суспільних потреб і поведінки, здійснюють прогностичну діяльність у суспільстві; під політичною елітою ми пропонуємо розглядати відносно невелику структурно-інтегровану привілейовану групу чи сукупність груп, яка становить меншість суспільства, має особливі соціально-психологічні якості, цінності, бачення, установки та посідає високе суспільне становище, що дає їй змогу, володіючи необхідним владним ресурсним потенціалом, бути суб'єктом підготовки та прийняття або впливу на прийняття/неприйняття стратегічних рішень й диктувати в підсумку правила організації життя в суспільстві. Проблема генези політичної еліти отримала актуальність ще з античних часів і перебуває в полі зору сучасних науковців.

Список використаної літератури:

1. Аквінський Т. Коментарі до Арістотелевої «Політики» / пер. з латини О. Кислюк; авт. передм. В. Котусенко. 2-е вид. Київ : Основи, 2003. 796 с.
2. Ашин Г. Элитология : учеб. пособие / Г. Ашин. Москва : МГИМО-Университет МИД России, 2005. 544 с.
3. Дорошко М. Номенклатура : керівна верхівка Радянської України (1917–1938) : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2008. 368 с.
4. Карабущенко П. Антропологическая элитология. Москва – Астрахань : Изд-во МОСУ, 1999. 231 с.
5. Маркс К. До критики політичної економії / пер. з нім. М. Порша за ред. Є. Касяненка. Харків – Берлін – Нью-Йорк : Українсько-американське видавництво «Космос», 1923. 204 с.
6. Кисельов С. Меритократія. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 441 с.
7. Кривошея В. Козацька еліта Гетьманщини. Київ : ІПіЕНД імені І. Кураса НАН України, 2008. 452 с.
8. Лок Д. Два трактати про врядування / переклад А. Терех, Р. Димерец. Київ : Основи, 2001. 265 с.
9. Лук'яненко Л. Від української еліти залежить доля нації. URL: <https://day.kyiv.ua/>

- uk/article/poshta-dnya/vid-ukrainskoji-eliti-zalezhit-dolya-naciei.
10. Маківаелі Ніколло. Флорентійські хроніки. Державець / переклад з італ. А. Перепада. Київ : Основи, 1998. 492 с.
  11. Михельс Р. Демократическая аристократия и аристократическая демократия. *Социс.* 2000. № 1. С. 107–116.
  12. Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии. *Диалог.* 1990. № 3. С. 54–60.
  13. Моска Г. Правящий класс. *Социс.* 1994. № 10. С. 187–198.
  14. Ницше Ф. Сочинения : в 2 тт. Т 2. Москва : Мысль, 1990. 829 с.
  15. Однороженко О. Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. Київ : Темпора, 2011. 422 с.
  16. Парето В. Трансформация демократии. Москва : Издательский дом «Территория будущего», 2011. 207 с.
  17. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
  18. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. Головатого та О. Антонюка. Київ : МАУП, 2005. 791 с.
  19. Регіональні політичні еліти в Україні: аналіз літератури з проблеми та характеристика емпіричної бази для вивчення феномена (кінець 1991 року – 2018 рр.). / за ред. М. Кармазіної. Київ : ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2019. 264 с.
  20. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / перевод с франц. А. Хаютина и В. Алексеева-Попова. По изд.: Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / пер. с фр. Москва : «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. 416 с.
  21. Фролов П. Політична система та номенклатурна еліта радянської України 1920-х – 1930-х рр.: особливості та механізми формування і функціонування : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2011. 828 с.
  22. Українські еліти в контексті місцевого і регіонального розвитку: історія та сучасність : популярний нарис / М. Пухтинський, О. Власенко, П. Ворона та ін. Полтава : ПП Шевченко, 2009. 160 с.
  23. Що стало причиною розбрату серед українців: неочікувані результати опитування. URL: https://24tv.ua/shho_prichinoyu_sered_ukrayintsiv_neochikuvani_rezultati_opituvannya_n889190.

Rodynskyi I. Genesis of political elite research in domestic and foreign science: from ancient times to the middle of the twentieth century

In the article, the author analyzes the genesis of research of the political elite institute in domestic and foreign science from ancient times to the middle of the twentieth century. The article analyzes philosophical views on the formation, formation and role of elites in the writings of the philosophers Plato, Thomas Aquinas, Nicola Machiavelli, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Gitano Moski and others.

It is emphasized that in each society the minority and the majority stand out, with the first part of society playing a much larger role in the society than the masses. It is noted that the elite, unlike the oligarchy and the aristocracy, which is also characterized by the presence of the elected, is bound to be recognized by the public. It has been suggested by the political elite to understand a relatively specific social stratum that brings together relatively closed groups of high positions in the hierarchy of status and power, which are restricted by a mechanism of sufficiently rigorous selection, capable of creating patterns of social needs and behavior, predicting society; under the political elite we propose to consider a relatively small structurally-integrated privileged group (group of groups), which is a minority of society, has special socio-psychological qualities, values, visions, attitudes and holds a high position, which allows it, possessing the necessary power, resources to be the subject of preparation and adoption or influence on strategic decision making / non-decision and to dictate the rules of organization of life in society.

Scientists have tried to combine the theory of elites with the theory of democracy, which somehow contradict each other: democracy does not eliminate elitism and is characterized not by the absence of the elite, but only by a new mechanism for recruiting the elite – competition and the level of control of it by the masses. The preservation of democracy depends on the elite acting as a stabilizing factor because it resists the anarchic tendencies inherent in the masses. This theory is by far the most widespread in the West.

Key words: *political elite, elitology, elite recruitment, meritocracy, Ancient times, Middle Ages, state, public administration.*